

Economics and
Sociology. The
Evolution of the
Boundary Between
Disciplines

ECONOMIE ȘI SOCIOLOGIE: EVOLUȚIA FRONTIEREI DISCIPLINARE

DRAGOS ALIGICA

Though at their beginnings both economics and sociology co-operated closely, they started later on to develop a conflictual relationship. Following the history of this relationship may prove fruitful for better understanding the present tensions and eventual convergencies. One may identify in the newly developed theoretical approaches (e. g. neoinstitutionalism, the post-Keynesian school etc.) a trend towards blurring the disciplinary boundary between economics and sociology, and this may have beneficial effects on all social sciences.

Deși sintagma de "imperialism economic" a fost utilizată pentru prima dată în perioada interbelică, abia anii '80 au adus o transformare a acestui proiect într-o realitate dinamică care tinde să modifice fundamentele științelor sociale. Pe de altă parte, în aceeași perioadă și parțial ca reacție la , și având ca model imperialismul economic, în sânul sociologiei apare un curent care ajunge rapid să rivalizeze, prin ambiția programului și perspectiva oferită, cu imperialismul economic. Este vorba de "imperialismul sociologic". De remarcat faptul că, deși sociologia s-a interesat încă de la debutul ei de arii ce aparțineau tradițional altor discipline (religie, educație, artă, drept), ea nu a fost etichetată drept imperialistă decât în momentul în care a abordat programatic problemele recunoscute până atunci ca fiind un monopol al economiștilor. Întorcându-ne la momentul când, la începutul anilor '30, R.W.Souter formulează pentru prima dată programul imperialismului economic, trebuie notat și aici faptul că cea mai coerentă reacție negativă a venit din direcția sociologiei; mai precis de la T.Parsons, care își declară explicit scepticismul cu privire la această abordare.

Se pare că potențialul de conflict care se află la frontiera dintre sociologie și economie este mai mare decât cel obișnuit la alte frontiere disciplinare și că suprapunerile de interese ale economiei și sociologiei se concretizează mai degrabă în tensiuni sterile decât în

cooperări productive. O parte din explicație ar putea consta în faptul că dintre toate științele sociale, acestea două au nu numai cele mai mari pretenții, dar și cele mai mari posibilități de expansiune în alte domenii. Anii '80 au fost martorii manifestării din plin atât a potențelor cât și a pretențiilor. Dogan și Pahre prezintă cele două discipline ca fiind în acest moment "cele mai imperialiste dintre științele sociale... Economistii sunt ca o hoardă mongolă disciplinată, bine organizată, care încearcă să cucerească populațiile indigene. În ce-i privește pe sociologi, ei par să se asemene migrațiilor germanice: mase dezorganizate rătăcind fără scop pe întregul continent, dând peste cap câteva capitale înainte de a se muta din nou, stabilind regate de scurtă durată" (Dogan, 1993).

Dată fiind importanța pe care o are pentru întregul ansamblu al științelor sociale evoluția relațiilor dintre cele două discipline, devine absolut necesară o clarificare a actualelor tendințe de mutație a frontierei disciplinare precum și o eventuală coordonare a acestor mutații într-o direcție determinată cât mai puțin posibil de factori extra-științifici pentru favorizarea intereselor cunoașterii științifice. O bună cunoaștere a trecutului relației dintre cele două discipline reprezintă un fundament esențial realizării acestui proiect de clarificare și coordonare. În cele ce urmează se va încerca schițarea evoluției acestei relații precum și o prezentare sumară a actualei stări de lucruri la frontiera dintre cele două discipline.

Primii economiști au lucrat într-un mediu intelectual în care cele două discipline nu erau clar delimitate. Ei priveau problemele economice ca având loc într-un context social, context care era adus în discuție sub forma unor factori explicativi ori de câte ori era cerut de mersul analizei. Operele lui A. Smith, Marx și Mill sunt reprezentative tocmai pentru deschiderea pe care o manifestă către alte discipline și dorința de a

încorpora cercetărilor economice puncte de vedere și abordări din ariile învecinate. Mill a fost cel dintâi care a formulat ideea ce va fi ulterior reluată de alți mari economiști că "un economist ce este doar un economist nu valorează prea mult".

Pe de altă parte însă, pentru A. Comte, știința economică nu este decât o întreprindere inutilă bazată pe presupuziții metafizice și dominată de dispute scolastice. Propunerea sa consta în aceea că economia politică urma să fie înlocuită cu sociologia, "regina tuturor științelor".

Aici s-ar putea localiza punctul de plecare al înăspririi relațiilor dintre promotorii celor două discipline. Reacția economiștilor la punctul de vedere al lui Comte a fost foarte dură. Marshall și J.N. Keynes au demontat sistematic argumentul lui Comte, arătând că în urma lui nu mai rămân decât "pretențiile vane ale sociologiei". Cea mai bună armă de apărare fiind totuși atacul, J.N. Keynes scrie: "Comte acuză economia politică că ar fi sterilă în ceea ce privește rezultatele; dar ce rezultate a adus sociologia, concepută ca regină a științelor și tratând viața socială ca întreg?" (J.N. Keynes 1955).

În aceeași perioadă, în Statele Unite economiștii se delimitau net de sociologi în cadrul unei dispute care avea drept punct de pornire considerente instituționale. Dorința economiștilor de a consolida economia ca disciplină academică cu statut și departamente distincte în cadrul universităților americane, îi face să devină foarte atenți la identitatea obiectului și metodei acesteia. Acest proces de transformare a economiștilor în universitari putea fi implicat de pretențiile comtiste ale sociologilor. Economistilor nu le-a fost greu ca (deja în jurul anului 1900) să reușească să se delimiteze de sociologi într-o manieră ce îi așeza pe aceștia din urmă în inferioritate: în cursul disputei care a avut loc, sociologii nu numai că nu au fost capabili să arate în mod coerent care este

relația disciplinei lor cu economia, dar, mai mult, nu au fost în stare să explice clar ce înțeleg prin sociologie.

Apare deci și un decalaj în timp între acceptarea economiei și sociologiei ca arii distincte de studiu în universități iar acest decalaj precum și modul în care apăruse dădeau anumită aură de superioritate economiei, aură ce se mai păstrează și azi. Astfel, la începutul secolului, în Statele Unite trăsăturile generale ale relației sociologie-economie, așa cum a evoluat ea pe parcursul întregului veac, erau trasate. Economia își câștigase un obiect pe care îl păzea cu strășnicie de orice alt mod (alternativ sau complementar) de abordare, iar sociologia trebuia să renunțe la pretențiile regale mulțumindu-se cu "rolul de a studia aspecte comune și de multe ori neglijate ale lumii sociale, aspecte care altfel erau privite ca prea nesemnificative pentru a merita atenția politologilor sau economiștilor" (Wirth, citat în Swedberg, 1990). Totuși, trebuie subliniat și aici rolul nefast pe care l-a avut pretenția comtistă în declanșarea și evoluția disputelor.¹

Spre deosebire de Statele Unite, unde se accentuează tendințele deja clare în ultimul deceniu al secolului 19, în Europa perioada 1900-1930 este martora unor eforturi de blocare a tendințelor (astfel vizibile și aici) de ruptură între cele două discipline. Aceste eforturi sunt dominate de opera a trei mari gânditori ce sunt (un lucru semnificativ) citați azi în mod curent atât de economiști cât și de sociologi. Este vorba de Weber, Schumpeter și Pareto.

Dincolo de contribuțiile de conținut în domeniul istoriei economice și teoriei acțiunii (teorie ce este considerată azi de mulți drept fundament al științelor economice), Weber este un reper semnificativ mai ales prin faptul că încearcă să reconcilieze și unească diferitele tendințe din științele sociale ale vremii. În primul rând, este vorba de editarea cunoscutei "Arhive pentru Știință

și Politică Socială" unde, între altele, lansează conceptul de "socio-economie" (Sozialökonomische Wissenschafts) și chiar pretinde că publicația trebuie să se dedice promovării acestei discipline. Socio-economia este în viziunea lui Weber o combinație a ceea ce azi numim teorie economică (Economics), istorie economică și sociologie economică. În al doilea rând, Weber încearcă să unească diferitele tendințe rivale din sânul teoriei economice prin editarea unui manual de economie la care solicită contribuția celor mai reprezentativi membri ai acestor tendințe. Dacă ținem cont de pluralitatea de abordări și metode manifeste atunci în teoria economică (abordări ce mergeau de la integrarea istoriei în teoria economică și transformarea acesteea din urmă într-o știință a evoluției sistemelor sociale până la abordări formaliste ce anticipau dezvoltările din anii '40- '50) înțelegem importanța pe care o are această lucrare pentru problema în discuție.

Schumpeter este unul dintre cei ce răspund solicitării de a contribui la realizarea inițiativei lui Weber. El este considerat drept "incasabil". Aceasta se datorează în bună parte și atitudinii pe care a avut-o față de celelalte științe sociale și în special față de sociologie. Membru al Asociației Germane de Sociologie și autor al câtorva studii de referință în sociologie, Schumpeter considera că este natural pentru economiști să fie familiari cu cercetarea sociologică: "... o mare parte din munca lor - practic tot ceea ce au de spus despre instituții și forțele care modelează comportamentul economic - se suprapune în mod inevitabil peste domeniul sociologului" (Schumpeter 1951).

Eforturile lui Pareto se împart în bună măsură între economie și sociologie, totuși posteritatea nu a reținut unitatea operei sale și a preferat să se concentreze fie pe aspecte economice ale acesteia, fie pe cele sociologice. De altfel, în ciuda acestei contribuții multilaterale, Pareto are

un rol deosebit în istoria consolidării frontierei ce desparte cele două discipline. El este cel ce formulează varianta cea mai răspândită a criteriului de demarcație, varianta devenită azi o presuposiție considerată de mulți economiști ca de nepus în discuție. Pentru Pareto, economia studiază acțiunea rațională iar sociologia acțiunea non-rațională sau, în terminologia sa, "acțiunea logică" și "non-logică". Distincția este preluată de Samuelson, care, punând-o la baza manualului său (cel mai utilizat manual al secolului), o popularizează, transformând-o într-un adevăr de la sine înțeles pentru o mulțime de economiști mai puțin conștienți de dimensiunile epistemologice și metodologice ale disciplinei lor.

În anii '30-'40 era deja evident că, în ciuda eforturilor mai sus menționate, economia și sociologia erau din ce în ce mai străine una de cealaltă. Economiștii și sociologii știau din ce în ce mai puțin unii de ceilalți, în timp ce ostilitatea reciprocă creștea; creșterea acesteia fiind întrecută doar de creșterea ignoranței reciproce. În *Istoria Analizei Economice*, scrisă în anii '40, Schumpeter se simte îndreptățit să spună: "Încă din secolul 18 ambele grupuri s-au izolat din ce în ce mai mult unul de celălalt până când s-a ajuns ca economistul și sociologul obișnuit să cunoască puțin și să îi pese și mai puțin de ceea ce face celălalt, fiecare preferând să folosească mai degrabă o sociologie, respectiv economie, primitivă, creată de el însuși, decât să accepte rezultatele profesioniștilor ale celuilalt— o stare de lucruri ce nu a fost și nu este deloc îmbunătățită de insultele pe care și le aduc reciproc" (Schumpeter 1951).

Anii '50 sunt anii unei rupturi aproape complete a relațiilor dintre economie și sociologie. Concret, aceasta înseamnă că "economiștii încercau să analizeze probleme economice făcând abstracție de forțele sociale și că sociologii încercau să analizeze problemele sociale

făcând abstracție de forțele economice" (Swedberg 1990). Între timp centrul științelor sociale se mutase din Europa în Statele Unite, dar, fiind atmosfera deja creată în universitățile americane, această schimbare a tins să agraveze ruptura. Există totuși câteva excepții notabile.

Este vorba în primul rând de figura uluitoare, a lui F. Knight. Considerând economia ca ramură a filozofiei sociale și declarând la sfârșitul vieții că singurul său regret intelectual este cel de a nu se fi lăsat influențat mai mult de Max Weber, Knight a lăsat în urma sa o operă din care se inspiră azi aproape toate curentele importante din teoria economică. Școala economică americană însă a mers în direcția accentuării formalismului și analizei cantitative, o direcție pe care Knight o condamnase în mod explicit.

A doua tentativă de deplasare a frontierei disciplinei o reprezintă grupul de la Harvard. Începutul deceniului șase aduce aici împreună mai mulți economiști (Tobin, Kaysen, Duesenberg) și sociologi (Parsons, Smelser) interesați de ce se petrece în disciplina învecinată. Rezultatele acestui contact îl reprezintă, dincolo de cursul ținut între anii 1951-1956, apariția unei serii de lucrări (Smelser și Parsons 1956; Tobin și Kaysen 1956) dedicate problemei, lucrări care nu au avut însă un impact deosebit asupra comunității sociologilor și cu atât mai puțin asupra celei a economiștilor.

Cea de a treia excepție de la tendința de accentuare a rupturii dintre economie și celelalte științe sociale și implicit de sociologie o constituie "economia behavioristă", o idee construită de către un grup de cercetători organizați în jurul lui H. Simon. Noua teorie economică propusă de aceștia apărea la intersecția mai multor discipline tradiționale între care și sociologia. Deși realizările acestei noi școli erau evidente și recunoscute (este vorba de teoria raționalității limitate, teoria behavioristă a firmei și o nouă perspectivă asupra teoriei organizațiilor), impactul ei

asupra modificării felului în care economiștii priveau relația lor cu sociologia a fost aproape nul. Sociologii s-au lăsat și mai puțin impresionați de această nouă perspectivă: nu trebuie uitat că economia behavioristă își prezenta cele mai importante rezultate la mijlocul anilor '60, o perioadă când sociologii erau atrași de cu totul alte orizonturi.

Posibilitatea de deschidere nu a fost nici ea speculată. Acest lucru s-a întâmplat în ciuda influenței mari pe care acesta a avut-o în întreaga perioadă. De altfel, Keynes a fost cunoscut mai degrabă prin intermediul "sintezelor neoclase", sinteză care sugera o atitudine pe care o putem găsi perfect reprezentată de un important economist american care spunea într-un interviu: "... când văd cuvântul sociologie într-un articol de economie mă opresc din citit". Așa stând lucrurile, nu e de mirare că economiștii se folosesc de o "sociologie primitivă", iar sociologii de o "economie primitivă".

Acesta este în linii mari contextul în care se consolidează "imperialismul economic". Primele lucrări ale genului apar la sfârșitul anilor '50 (G. Becker - *The Economics of Discrimination* și A. Downs - *An Economic Theory of Democracy*). Numărul lor crește treptat, iar sfera de interes crește și ea, astfel că în anii '80 aria tradițional extra-economică atinsă de abordarea economică cuprindea nu numai sociologia ci și dreptul, istoria, educația, politologia, teoria organizațiilor.

Factorii care au dus la această expansiune fără precedent a perspectivei economice au fost, așa cum s-a văzut mai sus, lipsa de dialog între economiști și promotorii altor discipline sociale, dar și sentimentul de superioritate pe care economiștii îl manifestau față de aceștia din urmă. Lor li se adaugă și un al treilea factor mai puțin sesizat de către comentatorii fenomenului: este vorba de acceptarea criteriului de demarcație paretian. Urmarea logică a definirii

economiei ca știință a acțiunii raționale este că în orice spațiu social în care există acțiune rațională poate fi folosită metoda și teoria economică. Din acest punct de vedere "imperialiștii economici" nu fac decât să ducă până la consecințele logice ultime programul paretian ascuns implicit în formularea criteriului de demarcație.² Altfel spus, ignoranța și infatuarea trebuie să fie folosite cu mare grijă ca factori explicativi ai genezei imperialismului economic și, fără a li se nega importanța, aceștia trebuie corelați cu evoluțiile interne specifice economiei ca sistem conceptual. Trebuie totuși subliniat încă o dată că aceste evoluții interne au fost canalizate și modelate în actuala configurație și de o doză de ignoranță, și spunând aceasta nu mai continuăm prin a comenta bazele cognitive ale deciziei de a accepta criteriul paretian în diferitele sale forme, fără examen critic.

Începând însă de la mijlocul anilor '70 tendințele expansioniste ale economiștilor sunt contracarate de către sociologi care refac mișcarea, dar de data asta în sens invers. Evident nu este vorba doar de o reacție pur defensivă, așa cum vrea să sugereze Swedberg (Swedberg 1990). Diversitatea abordărilor sociologice fiind așa de mare, sunt însă mult mai greu de identificat ferm factorii interni și externi ce stau în spatele acestei evoluții, așa cum am făcut-o în cazul imperialismului economic.

Cel puțin două direcții importante canalizează această contraofensivă. Prima dintre ele, "noua sociologie economică", ar putea fi caracterizată cu puțin efort drept o încercare holistă și instituționalistă de a depăși criteriul de demarcație paretian. În acest sens, ea susține între altele o critică a modului în care este tratată în teoria economică ortodoxă formarea și manifestarea preferințelor, precum și modul în care această teorie abordează problema normelor și valorilor din contextul social. Un sprijin puternic al

acestor critici îl oferă analizele funcționale și instituționale preluate de la școlile cu tradiție în această zonă. Preocupările "noii sociologii economice" sunt extrem de variate și dacă adăugăm și marea varietate de perspective metodologice și teoretice folosite, realizăm că o prezentare unitară a acestei tendințe este nu reduționistă ci imposibilă.³ "Rational Choice Sociology" este numele sub care este cunoscută cea de a doua tendință. În cazul acesteia, existența unui reprezentant emblematic pentru mișcare face caracterizarea mai ușoară. J.Coleman pleacă de la ideea că "economia este un lucru prea important pentru a fi lăsată economiștilor" și urmărește o reformulare a întregului edificiu teoretic pe care se bazează științele sociale, pornind de la studiul comportamentului rațional. În acest sens, se poate observa că adoptarea raționalității comportamentale ca bază a construcției teoretice nu este identică cu imperialismul economic. Coleman depășește perspectiva economică, perspectivă care se sprijină și ea pe studierea aceluiași tip de comportament. Pentru el, economia este o subdisciplină a sociologiei, sociologie bazată însă pe o teorie a raționalității comportamentale, care își integrează conceptele de control, interes, putere și normă, concepte ce în general nu au făcut obiectul cercetărilor economice. Explicația are în vedere nivelul macro, dar bazele ei stau la nivel micro. Iată de ce relația actor social- sistem și o anumită reformulare a individualismului metodologic sunt teme obișnuite ale acestei noi tendințe.

Swedberg notează că este până la urmă greu de trasat o distincție clară între "noua sociologie economică" și "rational choice sociology" (Swedberg 1990). Pe de altă parte, dacă avem în vedere presupuzițiile comune ce stau la baza "imperialismului economic" și a "rational choice sociology" și mai ales dacă urmărim evoluțiile unor curente de gândire economică neortodoxă (neoinstituționalismul, școala austriacă, școala post-keynesistă), observăm că distincția dintre imperialismul economic și abordările economice, mai ales cele neortodoxe, nu este deloc evidentă.

Din punctul nostru de vedere, atât imperialismul economic cât și imperialismul sociologic sunt, într-un fel sau altul, dintr-un motiv sau altul, reacții de neadekvare și de respingere ale modului în care a fost trasată și consolidată frontiera disciplinară. Iată de ce considerăm că apariția termenului "imperialism" în numele celor două tendințe nu trebuie să inducă în eroare. Cele două "imperialisme" nu trebuie privite ca dezvoltări aberante pe tulpina altfel sănătoasă a disciplinelor tradiționale și nici nu trebuie confundate cu formulele reduționiste. Faptul că atât imperialismul economic cât și cel sociologic se apropie din ce în ce mai mult unul de altul, atât ca arie de preocupări cât și ca mod de abordare, micșorând sistematic golul și ostilitatea reciprocă create între ele de către disciplinele mamă (economia și sociologia), lasă să se învedadă într-un viitor nu prea îndepărtat o reformulare spectaculoasă a frontierelor disciplinare în ansamblul științelor sociale.

Note și Bibliografie

1. Pentru o discuție mai amplă a problemei precum și pentru trimiteri bibliografice vezi Swedberg, 1990.
2. Ar mai trebui adăugat aici că definiția dată de L. Robbins economiei, o definiție larg acceptată de către economiști și prezentată în diferite variante în majoritatea

manualelor de economie în uz azi, implică aceeași idee de acțiune rațională. Pentru sursele definiției Robbins și relația ei cu criteriul de demarcație paretian vezi I. Kirzner 1959.

3. Pentru un punct de vedere specific "noii sociologii economice" precum și pentru referințe bibliografice substanțiale vezi Etzioni, 1988.

Coleman, J.S. - **Foundations of Social Theory**, The Belknap Press, Cambridge, 1990

Dogan M., Phare R. - **Noile științe sociale-interpenetrarea disciplinelor**, Editura Academiei Române, București, 1993.

Etzioni A. - **The Moral Dimension: Toward a New Economics**, Free Press, New York, 1988.

Keynes J. N. - **The Scope and the Method of Political Economy**, McGraw Hill, New Jersey, 1955.

Kirzner I. - **The Economic Point of View**, Liberty Press, New York, 1959.

Schumpeter J. - **Ten Great Economists**, Oxford University Press, New York, 1951.

Schumpeter J. - **History of Economic Analysis**, George Allen and Unwin, London, 1954.

Smelser N., Parsons T. - **Economy and Society**, Free Press, New York, 1956.

Swedberg R. - **Economics and Sociology**, Princeton University Press, Oxford, 1990.

Tobin J., Kaysen C. - **The American Business Creed**, Harvard University Press, Cambridge, 1956.